

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.14

Владислав Вербець

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID ID 0009-0006-9995-9087

Микола Балух

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID ID 0000-0001-9628-3671

Ганна Бигар

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID 0000-0002-4480-8293

DOI 10.24139/2312-5993/2024.01-02/193-198

ПРОБЛЕМА ЗДОРОВ'ЯБЕРЕЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЦІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У роботі представлено історичні аспекти проблеми здоров'язбереження в педагогіці. Охарактеризовано педагогічні доробки щодо здоров'язбереження другої половини XIX – початок XX століття, обґрунтовано та впроваджено в освітню практику різні підходи щодо здоров'язбереження молодого покоління. Здійснено теоретичний аналіз різних підходів щодо здоров'язбереження другої половини XIX – початок XX століття.

Фізичний розвиток молодого покоління підвищує самостійність і незалежність дитини в повсякденній діяльності. Це допомагає поступово опанувати нові навички, наприклад, одягатися, їсти, розставляти іграшки. Це, у свою чергу, створює відчуття компетентності, впливає на те, що відбувається, і впевненість у собі. Кожна форма руху дає дитині дуже важливі знання про себе та про те, що вона вже вміє та що їй ще потрібно практикувати. Важливо, щоб у дитини було багато можливостей випробувати себе в різних заняттях і видах діяльності і щоб їй була надана свобода в цьому. Схарактеризовано різні підходи щодо здоров'язбереження молодого покоління: правильне харчування, відпочинок, рухливі ігри, заняття спортом і т.і., що забезпечує, у свою чергу, розумовий розвиток дитини.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя, фізичне виховання, історія розвитку проблеми.

Постановка проблеми. На сьогодні наукова спільнота звертає увагу на катастрофічне погіршення здоров'я, фізичної підготовки, зростання захворюваності серед школярів, куріння, вживання наркотичних засобів та проблему алкоголізму серед учнівської молоді. Перспективи успішного становлення України як незалежної держави пов'язані з пошуком оптимального вирішення проблем охорони та зміцнення здоров'я населення серед учнівської молоді.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки і педагогіки актуальним є пошук шляхів здоров'язбереження та використання фізкультурно-оздоровчих технологій для забезпечення

здоров'язбереження молодого покоління. Реалізація цього питання досягається на основі залучення історичного досвіду та узагальнення провідних ідей педагогів минулих століть та сучасників.

Аналіз актуальних досліджень. Численні наукові розробки дають змогу стверджувати, що проблема здоров'язбереження молодого покоління другої половини XIX – початок XX століття багатогранна, що розглядається в різних наукових студіях таких науковців: І. Ставровського, О. Духновича, К. Ушинського, Г. Ващенка, С. Русової та ін. Проблема здоров'язбереження на сучасному етапі розглядається в дослідженнях Г. Кондрацької, Б. Крищука, Г. Мешко, О. Поліщука, Л. Романишиної та інш.

Метою дослідження є узагальнення історичних аспектів проблеми здоров'язбереження в педагогіці.

Методи дослідження. Було використано теоретичні методи : аналіз, синтез, порівняння, класифікація.

Виклад основного матеріалу. Становлення та розвиток проблем охорони здоров'я людини у вітчизняній педагогіці трактується в освітньо-виховному досвіді в ученнях Г. Сковороди про здоров'я людини як її духовно-моральне вдосконалення (Омельченко, 2007; Персоналії в історії національної педагогіки, 2004).

Значним внеском у розвиток галузі освіти та збереження здоров'я дітей стали наукові дослідження педагогів половини XIX – початок XX століття: І. Ставровського, О. Духновича, К. Ушинського, Г. Ващенка, С. Русової та ін.

І. Ставровський значну увагу приділяє розвитку фізичного виховання молоді та формуванню елементарних навичок здорового способу життя. Науковець наголошує на потребі фізичного розвитку дитини, оскільки між фізичним і розумовим вихованням існує тісний взаємозв'язок, від якого залежить формування гармонійно розвиненої особистості (Євтух, 1994).

Педагог зазначав, що необхідною складовою фізичного розвитку дитини є її природне прагнення до рухової діяльності. Рухливі ігри дитини відіграють важливе значення в розвитку та зміцненні м'язової системи дитини, покращують кровообіг, а також позитивно впливають на психологічний настрій, що, у свою чергу, покращує пізнавальні й розвивальні функції організму. Дослідник надавав перевагу іграм, які сприяють формуванню в дитини бажання до занять із фізичної культури, тобто рухливі ігри та сном є основною життєвою потребою кожного,

оскільки забезпечує ріст і розвиток органів, позитивно впливає на кровообіг і дихання, стимулює діяльність мозку (Лук'янченко, 2011).

І. Ставровський також зауважував на проблемі самовиховання у формуванні гігієнічних та здоров'язбережувальних навичок дитини. Для зміцнення свого здоров'я діти повинні усвідомлювати важливість регулярних фізичних навантажень, виконувати фізичні вправи, дотримуватися елементарних гігієнічних навичок (купання, чищення зубів, миття рук після прогулянок і т.і.), дотримуватися власних звичок харчування та розпорядку дня. Важливим елементом самоосвіти є читання медичної літератури, за допомогою якої дитина навчиться керувати власним здоров'ям, що сприятиме повноцінному життю (Євтух, 1994). Здоров'я людини багато в чому залежить від способу життя, тому заради збереження здоров'я кожна молода людина повинна розуміти особливості свого організму, основні засоби здорового способу життя та профілактики різних захворювань і шкідливих звичок (Лук'янченко, 2011).

О. Духнович зауважує, що фізичне виховання має відбуватися переважно в сімейному контексті, тому він розробив низку гігієнічних вимог до дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, головним чином до організації харчування, одягу, сну та дозвілля. Науковець надає численні рекомендації батькам щодо фізичного виховання дітей від народження до вступу до школи. Для цього він розробив чітку систему фізичних вправ: стрибати, бігати, лазити по деревах, боротися на піску, гратися у воді, садити та збирати квіти, гриби, ягоди, а взимку кататися на санчатах, ковзанах. Педагог стверджує, що вирішальна роль у формуванні навичок здоров'я учнів належить вчителям. Виходячи з цієї позиції, він наголошує на обов'язковому врахуванні вікових особливостей дитини, індивідуальному підході, певній кількості фізичних навантажень для різних вікових груп (Кречетов, 2011, с. 20).

К. Ушинський доводить взаємозв'язок розумового, морального та фізичного виховання як важливого чинника здоров'язбереження та формування здоров'я молодого покоління. Науковець зазначає, що здоров'я залежить від психофізіологічних процесів, а нервові напруження та перевтома негативно впливають на загальне самопочуття учнів (Носко, 2013).

Вченому належить авторство поняття «здорова педагогіка», яке розглядається як комплекс виховних заходів із метою попередження негативних впливів на загальний стан здоров'я дітей (Кречетов, 2011, с. 17).

Серед важливих засобів фізичного розвитку дітей С. Русова виділяє правильне харчування, режим праці та відпочинку, організацію позакласних занять спортом і гімнастикою. Виходячи з цього положення, можна стверджувати, що українські дослідники окреслюють основні особливості технології охорони здоров'я в комплексній оцінці умов навчання.

Цінною для нашого дослідження є діяльність В. Короленка, який брав участь у роботі «Товариства заохочення дитячого спорту» в Полтаві, керував «Лігою порятунку дітей», організовував трудові притулки для бідних дітей і сиріт, розумів дітей, вивчав їх індивідуальні особливості та психологічний розвиток (Погребняк, 2004).

Концепція збереження здоров'я та формування здорового способу життя особистості отримала значний розвиток у науковій спадщині видатного українського педагога Г. Ващенко. У своїй книзі «Спорт як засіб виховання волі і характеру» вчений ввів слово «спорт», визначивши його як сферу, яка потребує постійного вдосконалення фізичного здоров'я (Омельченко, 2007).

Учений розробив принципи комплексного використання різноманітних форм, методів і засобів спортивного тренування та головною його умовою вважав активну спортивну діяльність через фізичні вправи, ігри чи участь у спортивних змаганнях. Г. Ващенко вважає, що основними завданнями фізичного виховання є:

- по-перше, зміцнення здоров'я молоді та гармонійний розвиток різних систем і функцій організму, формування важливих умінь і навичок;
- по-друге, підвищення рівня професійного здоров'я майбутніх фахівців шляхом регулярних фізичних тренувань тощо;
- по-третє, формування наукової свідомості, моральності та вольових якостей, які відповідають принципам і нормам.

Фундаментальний науковий поступ у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків здійснив видатний український педагог В. Сухомлинський. Його багаторічна педагогічна діяльність доводить реальність щасливої школи, в якій навчається фізично та психічно здорова, енергійна, щаслива, повна життєвих сил дитина (Нікітчина, 2011).

Отже, підтримуючи фізичний розвиток дитини та учнівської молоді, також важливо говорити з ними про здоров'я, про те, як

функціонує їхній організм і що їм потрібно. Дуже важливо своїм прикладом демонструвати здорову поведінку.

Рух, ігри та правильний фізичний розвиток дитини впливають не тільки на її тренуваність, а й на прогрес в інших сферах. Дитина розвивається цілісно. Кожна дитина повинна мати можливість щодня вільно грати на свіжому повітрі. У будь-яку погоду (за винятком лютого морозу чи сильної спеки) можна вийти на прогулянку або навіть чверть години провести на свіжому повітрі.

ЛІТЕРАТУРА

- Євтух, М. Б. (1994). «Педагогія» І. А. Ставровського і її роль у розвитку вітчизняної педагогічної думки. Київ (Ievtukh, M. B. (1994). *Stavrovsky and its role in the development of national pedagogical thought*. Kyiv).
- Кречетов, О. (2011). Витоки ідеї формування здорового способу життя (друга половина XIX – початок XX ст.). *Педагогічні науки*, 97-102 (Krechetov O. (2011). *Origins of the idea of forming a healthy lifestyle (second half of the 19th – beginning of the 20th century)*. *Pedagogical Sciences*, 97-102).
- Лук'янченко, М. І. (2011). Іван Ставровський про формування здорового способу життя підростаючого покоління. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (педагогічні науки)*, 10 (221), 114–121 (Lukianchenko M. I. (2011). *Ivan Stavrovsky on the formation of a healthy lifestyle of the younger generation*. *Bulletin of Lugansk National University. T. Shevchenko (Pedagogical Sciences)*, 10 (221), 114–121).
- Нікітчина, С. О. (2011). Здоров'язберігаючі погляди В. О. Сухомлинського на навчально-виховний процес – інтелектуальний резерв якості педагогічної діяльності. *Безпека життєдіяльності*, 3, 27–30 (Nikitchyna S. O. (2011). *V. O. Sukhomlynskyi's health-preserving views on the educational process - an intellectual reserve of the quality of pedagogical activity*. *Life Safety*, 3, 27-30).
- Носко, М. О. (2013). К. Д. Ушинський і розвиток педагогічної науки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, 110, 9–11 (Nosko, M. O. (2013). *Ushinsky and the development of pedagogical science*. *Bulletin of Chernihiv national pedagogical university*, 110, 9-11).
- Омельченко, С. О. (2007). *Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків*. Луганськ: Альма-матер. (Omelchenko, S. O. (2007). *The interaction of social institutions of society in the formation of a healthy lifestyle for children and adolescents*. Luhansk: Alma-mater).
- Погребняк, В. А. (2004). Фізичне виховання в історико-педагогічному розвитку. Формування здорового способу життя. *Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії: У 2 ч. Ч. 2*. Київ: ВІПОЛ; Полтава: АСМІ, сс. 275–296. Pohrebniak, V. A. (2004). *Physical education in historical and pedagogical development. Formation of a healthy lifestyle*. *Pedagogy. Integrated theory and history course: at 2 h. 2*. Kyiv: Vipol; Poltava: ASMI. S. 275–296).
- Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги* (2004). А. М. Бойко (ред.). Київ. ВД «Професіонал». (*Personalities in the history of national pedagogy. 22 outstanding Ukrainian teachers* (2004). A. M. Boiko (ed.). Kyiv. VD «Profesional»).

*Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн.2: XX століття (2005).
О. В. Сухомлинська (ред.). Київ: Либідь. (Ukrainian pedagogy in personalities:
In 2 books. Book 2: XX century (2005). O. V. Sukhomlynska (ed.). Kyiv: Lybid).*

SUMMARY

Verbetz Vladyslav, Balukh Mykola, Byhar Hanna. The problem of health care in education: historical aspect.

The work presents historical aspects of the problem of health care in pedagogy. Pedagogical developments regarding health care of the second half of the XIX th - beginning of the XX th century are characterized, various approaches to health care of the younger generation are substantiated and implemented in educational practice. A theoretical analysis of various approaches to health care in the second half of the 19th - beginning of the 20th century was carried out.

Attention is emphasized on the scientific studies of H. Vashchenko, O. Duhnovych, V. Korolenko, S. Rusova, I. Stavrovskiyi, K. Ushynskiyi, etc., devoted to the multifaceted problem of health-preserving of the young generation in the second half of the 19th - beginning of the 20th century.

The main ideas of the development of the concept of health preservation and the formation of a healthy lifestyle of an individual in the scientific heritage of H. Vashchenko and V. Sukhomlynskyi's fundamental ideas and their practical implementation in the formation of a healthy lifestyle of children and adolescents are revealed.

It was found out that the decisive role in the formation of students' health skills belongs to teachers, and it is based on the compulsory consideration of the child's age characteristics, an individual approach, a certain amount of physical activity for different age groups.

The physical development of the young generation increases the child's independence in everyday activities. It helps to gradually master new skills, for example, dressing, eating, arranging toys. This, in turn, creates a sense of competence, influence over what is happening, and self-confidence. Each form of movement gives the child very important knowledge about himself and what he already knows and what he still needs to practice. It is important that the child has many opportunities to test himself in various classes and activities and that he is given freedom in this.

Various approaches to the health care of the young generation are characterized: proper nutrition, rest, active games, sports, etc., which, in turn, ensures the mental development of the child.

Key words: *the history of the development of the health-preserving problem, health, health care, healthy lifestyle, physical education.*